

רות קרק • מיכל אורן-נורדהיים

ירושלים וסביבותיה

רבעים, שכונות וכפרים

1948-1800

הספר הוא מחקר ראשון מסוגו, הן מבחינת המישרע הכרונולוגי הן מבחינת המישרע המרחבי. הוא מתמקד בשחזור וניתוח הגורמים המרחביים ותהליכי השינוי שאפיינו את ירושלים ואת תחומה הכפרי במאה ועשרים השנים האחרונות רבות-התמורות של השלטון העות'מאני בארץ-ישראל ובשלושים שנות המנדאט הבריטי. סיומו במפנה המהותי שחל בירושלים וסביבותיה עם חלוקת העיר המאוחדת וסביבותיה לשניים בעקבות מלחמת העצמאות. לא זו בלבד שהספר מסכם התפתחות עירונית וכפרית של ירושלים תחת שני מימשלים, אלא הוא גם מביא תמונת מצב של ההתפתחות העירונית והכפרית ושל קשרי-הגומלין בין העיר לכפרים שסביבה ערב המלחמה.

תחילת הדיון בראשית המאה הי"ט, כאשר העיר היתה מסוגרת בין חומותיה ומחולקת לרבעים וחצרות של בני כיתות דתיות שונות וקבוצות אתניות מגוונות. לאחר-מכן מתואר תהליך היציאה מבין החומות של נוצרים, יהודים ומוסלמים ובניית מכלולים מוסדיים ושכונות מודרניות מחוץ לחומת העיר העתיקה למן המחצית השנייה של המאה הי"ט ועד מלחמת-העולם הראשונה. על רקע השינוי השלטוני עם כניסת הבריטים לארץ-ישראל ויצירת מסגרות תכנוניות חדשות מתוארים תהליכי הקמתם של פרברי העיר, בחלקם על אדמות הקרן הקיימת לישראל, התכניות להתיישבות נוצרית ויהודית סביב העיר, ריכוז שטחי קרקע נרחבים בידי אפנדים ירושלמים וכן התפתחות הכפרים הערביים הסמוכים לירושלים וקשרי-הגומלין בינם ובין העיר.

לספר מתלוות 43 מפות ותכניות ר-30 תמונות, שנועדו לתת מימד חזותי ולשקף את רוח התקופה. איורים אלה מתייחסים הן למרחב כולו הן לרבעים, לטיפוסי שכונות ולבתים מיוחדים.

רות קרק • מיכל אורן-נורדהיים

ירושלים וסביבותיה

רבעים, שכונות וכפרים

1948–1800

אקדמון

בית-ההוצאה של אגודת הסטודנטים של האוניברסיטה העברית בירושלים
תשנ"ה

עורך והתקין: ראובן אשל

© כל הזכויות שמורות
לאקדמון – בית ההוצאה של אגודת הסטודנטים של
האוניברסיטה העברית בירושלים

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו
בשום צורה ובשום אמצעי, אלקטרוני או מכני
(לרבות צילום והקלטה), ללא אישור בכתב מאקדמון.

בעטיפה

מלפנים: אבנר מוריה, העיר העתיקה, ציור שמן על בד "42"×60", 1993
(באדיבות הצייר)
מאחור: תעודת קניה של חלקת קרקע בכפר בעלי מלאכה נחלת דוד, 1923
(באדיבות יצחק איינהורן)
עיצוב: מייק הורטון

מסת"ב × 965-350-052-ISBN

סדר, עימוד והדפסה: דפוס 'גרפית' ('גרף-חן') בע"מ, ירושלים

RUTH KARK • MICHAL OREN-NORDHEIM

JERUSALEM AND ITS ENVIRONS

Quarters, Neighborhoods, Villages

1800–1948

ACADEMON

THE HEBREW UNIVERSITY STUDENTS' PRINTING AND PUBLISHING HOUSE
JERUSALEM, 1995

©
All Rights Reserved by
ACADEMON
The Hebrew University
Printing and Publishing House
Jerusalem, 1995

Front cover: Old City, Avner Moriah, oil on canvas, 42"x60", 1993 (courtesy
of the artist)

Back cover: Certificate of purchase for a plot of land in an Artisans' Village,
Nahalat David, 1923 (Courtesy of Yizhak Einhorn)

Design: Mike Horton

ISBN 965-350-052-X

Printed in Israel
at 'Graphit' ('Graph-Chen') Press Ltd., Jerusalem

Contents

*This book is dedicated to the memory of
Shoshana Cohen (née Honig),
born in Jerusalem 1900–1991
a woman of many talents,
gentle, and beloved.*

Preface

Acknowledgments

Special Thanks: Prof. Dr. Yehoshua
Gazitman and Prof. Dr. Yehoshua

Chapter One: The Development of the Quarters Within the Walls

The Quarters from Early Times Until the Present Day 27

The Quarters and Their Subdivisions During the 19th Century 44

The Jewish Quarter in Jerusalem 74

Chapter Two: The Emergence from the Walled City to the Eastern Part of the Ottoman Capital

Development of the East Jerusalem in 1839–1847 82

Construction and Expansion of the Jewish Neighbourhoods 117

Construction and Expansion in the Christian Neighbourhoods 127

Construction and Expansion in the Muslim Neighbourhoods 158

Planned and Unplanned of the New Construction 178

Examples of Types 182

Chapter Three: The Neighbourhoods Reconstructed During the British Mandate

The Planning Regime and Neighbourhood Development 188

The Jerusalem Town-Plan Since 1918 197

The Jerusalem Municipality and the Committee of Jerusalem 198

The Development of Jerusalem in the Mandate Period 218

Development of the Bull's-Head Area 227

East of the Great Orthodox Temple 239

Development of the Commercial Centre in Jerusalem 254

The Neighbourhoods 281

The Apartment of the City 214

Examples of Neighbourhoods Established During the Mandate 226

Contents

Preface	5
Introduction	17
City and Village — Definition of Terms and Concepts	17
Government and Population in Jerusalem and its Environs	23
Chapter One: The Development of the Quarters Within the Walls	37
The Quarters from Early Times Until the Modern Era	37
The Quarters and Their Subdivisions During the 19th Century	44
The Jewish Quarter as an Example	66
Chapter Two: The Emergence from the Walled City in the Latter Part of the Ottoman Period	95
Development of the Built-Up Area in 1850–1917	95
Construction and Enterprise in the Jewish Neighborhoods	117
Construction and Enterprise in the Christian Neighborhoods	129
Construction and Enterprise in the Muslim Neighborhoods	130
Planning and Character of the New Construction	134
Examples of Types	145
Chapter Three: The Jerusalem Neighborhoods During the British Mandate	166
The Changed Regime and Infrastructure Development	166
The Jerusalem Town-Plans Since 1918	171
The Jerusalem Municipality and the Committee of Jerusalem Jews	175
The Population of Jerusalem in the Mandatory Period	176
Development of the Built-Up Area	177
Sale of the Greek-Orthodox Lands	180
Development of the Commercial Centers in Jerusalem	184
The Neighborhoods	189
The Appearance of the City	214
Examples of Neighborhoods Established During the Mandate	223

Chapter Four: The Villages and the Rural Hinterland	244
The Population of the Settlements in the Jerusalem Region	244
The Legal Status of the Village Lands in Palestine in the 19th Century and the Mandate Period	259
Arab Village Society in the Jerusalem Environs	279
Arab Village Economy	286
The Structure of the Rural Settlement	305
The Form of the Arab Village House	324
Satellite, Transient, and New Villages	329
Bedouin Sedentary Settlements in the Jerusalem Environs	333
Reciprocal Relations of Town and Country	344
Ein Karem — Example of an Arab Village in the Jerusalem Environs	350
Chapter Five: From the City to the Rural Area — Plans and Attempts at Settlement and the Founding of New Agricultural Settlements in the Jerusalem Environs	359
Land Ownership in the Jerusalem Region	359
Experimental Agricultural Settlement in the 19th Century	362
The First Aliyah — The New Jewish Settlement and the Decline of Settlement Initiatives of the Old Yishuv	382
Land Acquisition and Settlement Around Jerusalem During the Mandatory Period	400
Examples of Settlement Attempts	431
Summary	448
The Regime and the Development of the Yishuv	448
Jerusalem as a Comparative Model	450
Jerusalem as a Pre-Industrial Developing City	450
Jerusalem as a Middle-Eastern City	454
Jerusalem as a Colonial City	458
Bibliography	464
Index	493